

Taina Kinnunen

KANSAKUNNAN SOTUREITAJA IHANNEVARTALOITA – television urheilu-uutisten miesruumiin representaatiot

¹ Michel Maffesoli, *Maailman mieli* (suom. Mika Määttänen). Helsinki: Gaudeamus 1995; *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage 1996.

Käsittelen artikkelissani suomalaisten televisiokanavien urheilu-uutisten esittämää miesruumista. Pohdin, millainen sukupuolinen, nationalistinen, esteettinen ja elämäntyyllinen ruumiillisuus hallitsee urheilu-uutisten tarjontaa. Tarkoitukseni ei ole pyrkiä hahmottamaan, millaisia mahdollisia (ja todennäköisiä) eroja Ylen kanavien, MTV3:n ja Nelosen esitysten välillä on. Tarkasteluni ei myöskään perustu joidenkin tiettyjen lähetysten analysoimiseen. Sen sijaan reflektoin sitä urheilu-uutisten maailmaa, johon olen myöhäisillan uutis- ja ajankohtaisohjelmia seuraavana katsojana kytkeytynyt päivittäin, jopa tahtomattani.

Olen intohimoinen kuntourheilija, mutta en ole erityisen kiinnostunut urheilu-uutisten tarjonnasta; seuraan lajeja valikoiden. Olen naiskatsoja. Pääosin television urheilu-uutisointi on minusta tylsää, turhaa ja paikoin jopa häiritsevää ohjelmatarjontaa. Urheilu-uutisten maailma ja uutisoinnin tyylit tuntuvat vierailta. Siitä huolimatta huomaan kiinnostuvani yksittäisten urheilijoiden saavutuksista ja ruumiillisista tyyleistä; olen ruumiillisuuden tutkija. Mielestäni huippu-urheilijan ruumiissa ja sen esittämisen tavoissa kiteytyy oleellisia piirteitä laajemmasta kulttuurisesta eetoksesta.

Tulkitsen urheilijarepresentaatioiden merkityksiä ihanneruumiillisuuden näkökulmasta soveltaen erityisesti ranskalaisen kulttuurifilosofi Michel Maffesolin¹ ajatuksia. Maffesoli korostaa urheiluviihteen luonnetta *yhteisöllisen identiteetin* pyhittämisen välineenä, mitä tarkastelen tässä kahdella tasolla. Urheilu tarjoaa Maffesolin mukaan tärkeän kanavan tunteenomaisen yhteisöllisyyden kokemiselle urheilufaniuden muodossa. Sovellan tätä ajatusta pohtiessani urheilun asemaa ensiksikin suomalaisuuden representaationa. Vaikka urheilufanius ei nykyisin rajoitu pelkästään kansallisten urheilijoiden ja urheilujoukkueiden ihailuun, huippu-urheilijoiden representaatiot ovat edelleen oleellisia kansakunnan tarinoiden aineksia Suomessa.

Toisaalta Maffesoli puhuu oman ruumiin kultivoimisesta yhtenä ”massa-subjektiviteetin” muotona: ruumiin kaunistamisessa ja huoltamisessa ei ole kyse narsismista, vaan yhteisöllisen elämäntavan ilmauksesta.² Esitänkin, että kansallisen yhteisöllisyyden konstruoinen ohessa urheilu-uutiset representoivat ja konstruivat toista yhteisöllisyyden muotoa: ruumiin ”kehittämisen” ympärille keskittynyttä elämäntyyli-ihannetta, joka jaetaan ylikansallisesti.

Tulkintani kytkeytyy keskusteluun kulttuurin *medioitumisesta* ja *estetisoitumisesta*. Median kyllästävässä myöhäismodernissa kulttuurissa on tapahtunut kaksoisprosessi: ”kulttuuri on medioitunut ja media kulturalisoitunut”, ja kulttuurin estetisoituminen liittyy juuri tähän.³ Estetisoituminen ymmärretään usein kulttuurin ”pinnallistumisena” (tai ”pintaistumisena”⁴), mikä on seurausta muun muassa visuaalisen median tunkeutumisesta osaksi ihmisten arkielämää.⁵ Jean Baudrillardin kuuluisan ilmaisen mukaan olemme siirtyneet ”hypertodellisuuden” tai ”simuloidun todellisuuden” maailmaan, josta pinnan (tai merkin) takainen todellisuus (”olemus”) on kadonnut: asioiden pinnasta on tullut todellisuutta.⁶ Ihmiset rakentavat identiteettiään yhä enemmän median tarjoamien ihanteiden ja elämäntyyliesitysten kautta. Estetisoitumista teoretisoivassa keskustelussa tähän kulttuurin estetisoitumisen ulottuvuuteen viitataan puhumalla arkielämän estetisoitumisesta, mikä on kiinnostavaa tämän kirjoituksen kannalta.

Tuon esiin, miten television urheilu-uutiset representoivat edelleen suomalaista miehuutta⁷ keskustelemalla erityisesti mies- ja urheilututkimuksen edustaja Arto Tiihosen esittämien näkemysten pohjalta. Tiihosen mukaan urheilujulkisuuden hierarkian ylimpään kastiin sijoittuu kaksi miesurheilijatyyppeä: perinteinen juro yksilöläjin edustaja eli *suoritusurheilija* sekä toisaalta *mediaurheilija*, jonka hyvyttä mitataan suoritusten lisäksi esiintymiskelpoisuudella. Esitän, että näiden mieheyksien representaatioiden rinnalle on murtautumassa kolmas miestyyppeä: *esteettinen urheilija*. Tämä uusi tyyppi rikkoo huippu-urheilun ja urheilujournalismin sukupuolittuneisuutta sekä kyseenalaistaa ruumiin ja sukupuolen välisiä järjestyksiä. Uusi urheilijatyyppeä representoi myös kansakunnan rajat ylittävää elämäntyyllistä heimolaisuutta, tässä tapauksessa ruumiillisen olemisen tavan mallia, johon penkkiurheilija kytkeytyy television välityksellä.

Yhteisyyden huuma television välityksellä

Koko teollistuneessa maailmassa urheilu-uutiset ovat oleellinen osa uutisbisneksen tarjontaa. Urheilun voitot ja tappiot raportoidaan päivittäin sotien ja pörssikurssien voittojen ja tappioiden lomassa. Urheilutuloksia, pohjimiltaan aikuisten tarkoituksettomien ”leikkien”⁸ lopputuloksia, pidetään itsessään selvästi tärkeänä informaationa maailman tapahtumista. Urheilu-uutiset ovat oikeastaan sekoitus ”uutisasiaa” ja ”viihdettä”. Niiden vyöryttäminen kaikilta kanavilta kuvaa urheiluviihteen syventynyttä medioitumista. Urheiluhullua yleisöä riittää edelleen myös urheilukenttien ja -hallien katsomoihin, mutta televisio, tuo kolmas osapuoli, on kuitenkin yleisön ja urheilun suhteen tärkein määrittäjä. Kaikki laajasti kiinnostavat urheilukisat järjestetään nykyisin suurten televisioyhtiöiden ja -kanavien ehdoilla. Kisojen ajoituksen on palveltava laajoja katsojajoukkoja. Jopa urheilulajien sääntöjä pyritään muokkaamaan televisiokatsojien maksimaaliseksi viihdyttämiseksi. Suurinta

² Maffesoli, *Maailman mieli*, 65-66, 168-172.

³ Johan Fornäs, *Kulttuuriteoria* (suom. toim. Mikko Lehtonen). Tampere: Vasta-paino 1995, 11-12, 251-252.

⁴ Taina Kinnunen, *Pyhät bodarit – yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa*. Helsinki: Gaudeamus 2001, 314.

⁵ Esim. Wolfgang Iser, *Phenomena, Distinctions and Prospects*. *Theory, Culture & Society* (13):1 (1996), 5-6.

⁶ Esim. Jean Baudrillard, *Selected Writings* (ed. Mark Poster). Stanford: Stanford University Press 1988.

⁷ Ks. Arto Tiihonen & Jorma Sipilä, ”Aluksi”. Teoksessa Arto Tiihonen & Jorma Sipilä (toim.), *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino 1994, 11. ”Miehuus” (”miehekkyy”) viittaa ”maskuliinisiin” ideologiaan, jonka mukaan on olemassa yksi yleisesti hyväksytty ihannemiehen malli. Siitä poikkeavasti maskuliinisuus voidaan nähdä historiallisesti ja paikallisesti määrittävänä maskuliniteetin (”mieheyden”, ”miehisyyden”) muotona, jolloin myös samassa yhteiskunnassa tai yhteisössä voi esiintyä useita erityyppisiä maskuliinisuuksia.

⁸ Muistan kuulleeni epäakateemisista yhteisistä mielenkiintoisen määritelmän urheilijasta: ”Urheilija on aikuinen, joka osaa leikkiä hyvin”. Määritelmän ironisuuteen sisältyy jotain hyvin olennaista urheilun ymmärtämisen tavoista. Periaatteessa urheilua voisi pitää harmittomana leikkinä: eihän kyse ole leikkiä ”vakavammasta” asiasta. Sellaisena sitä ei

kuitenkaan pidetä, vaan urheiluun suhtaudutaan vakavasti. Määritelmän huumori on sen hyväntahtoisesti riehnaavassa näkökulmassa.

⁹ Ks. Andrew Blake, *Body Language: The Meaning of Modern Sport*. London: Lawrence & Wishart 1996, 114-115, 167-172; Varda Burstyn, *The Rites of Men: Manhood, Politics, and the Culture of Sport*. Toronto & Buffalo & London: University of Toronto Press 1999, 112-120; Robert E. Washington & David Karen, "Sport and Society". *Annual Review of Sociology* 27 (2001), 187-188.

¹⁰ Maffesoli, *Maailman mieli*, 31-34, 172.

¹¹ Vrt. Veikko Anttonen, *Taivaan ja maan rajat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1996, 38.

¹² John Bale & Joe Sang, *Kenyan running: Movement Culture, Geography and Global Change*. London: Frank Cass 1996, 17, 39; ks. myös Mervi Tervo, "Sports, 'race' and the Finnish national identity in Helsingin Sanomat in the early twentieth century". *Nations and Nationalism* (8):3 (2002), 338.

¹³ Blake, *Body Language*, 54.

¹⁴ Emt., 54-55, 101-105; Kalle Reinikainen, *Isänmaan sankarit: huippu-urheilijan vapaudet ja velvollisuudet*, Oulun yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia No. 17 1991, 19.

¹⁵ Vrt. Mike Featherstone, *Undoing Culture*. London: Sage 1995, 112.

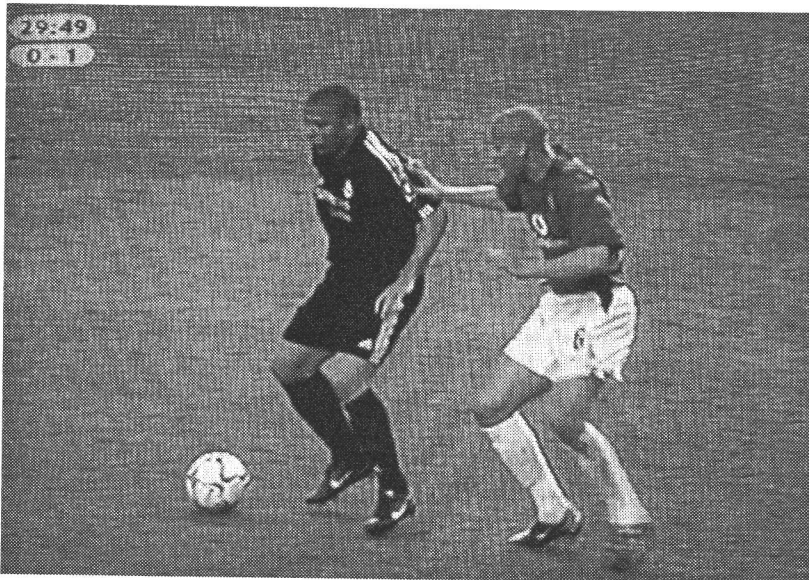
päättävältä käyttävät luonnollisesti kisojen ja urheilijoiden mahtavimmat sponsorit sekä televisioyhtiöiden tärkeimmät mainostajat.⁹

Urheilun hallitsevuutta niin televisiossa kuin muussa mediassa voidaan selittää klassisella durkheimilaisella argumentilla yhteisöllisyyden pyhittämisestä. Michel Maffesoli puhuu urheiluintoilusta yhtenä esimerkkinä massojen paluusta arkaaiseen uskonnollisuuteen. Maffesolin mukaan institutionalisoituneet (modernit) "uskonnot" ovat korvautuneet spontaanilla (postmodernilla) "uskonnollisuudella". Uskonnollisuus on tarkoituksetonta, dionyysistä yhdessäolon huumaa. Kyse on "alkuperäisen imaginaarisen" yhteisöllisyyden henkiin heräämisestä, joka perustuu kuvien voimaan ihmisten toteemisina yhteen liittäjinä. Kuvia ei sinänsä palvota, vaan ne toimivat ikään kuin uskonnollisuuden esiin manaajina. Esteettiset arvot ovat siten postmodernissa maailmassa suorastaan sosiaalisuuden ennakoedellytyksiä.¹⁰

Urheilijoita voidaan pitää jonkin ihmisryhmän, kuten kansakunnan, kaupungin, elämäntyölin tai sukupuoliryhmän toteemina, jotka symbolisesti yhdistävät sosiaalisen "sisäpiirin" ja samalla erottavat sen sosiaalisesta "ulkopiiristä".¹¹ John Balen ja Joe Sangin mukaan urheilu on sodan ohella tehokkain ihmisten yhteen liittämisen muoto,¹² ja näitä kahta rinnastetaan toisiinsa varsin ahkerasti muun muassa television urheilu-uutisissa "kamppeilemistä" ja "vastustajaa" vilisevässä puheessa. Yleensäkin urheilujournalismin kieli on sota-aiheista ja jopa urheiluohjelmien tunnussävelet ovat usein sotamarsseja.¹³ Sodan ja urheilun yhteys ei ole pelkästään metaforinen, vaan yleisen käsityksen mukaan erilaiset urheilulajit ovat eri kulttuureissa olleet konkreettisesti sodankäynnin harjoittelua.¹⁴ Urheilun vaikuttavuus ja veto-voima perustuu pitkälti yksinkertaiseen toiminnallisuuden logiikkaan. Urheilua ruumista on helppo arvioida selkeällä onnistumisen-epäonnistumisen asteikolla. Ruumis voittaa tai häviää muut ruumiit, eikä siltä välttämättä odoteta muuta ilmaisullisuutta. Esimerkiksi urheilu-uutiset ovat puhdasta tuloluetteloa. Urheilukilpailujen selostajan puheessa jutun kärki liikkuu taukoamatta ajan, metrien, senttien ja sijoitusten kommentoinnissa. Katsoja voittaa ja häviää mukana, vaipuu kuvitteellisen yhteisöllisyyden tunteelliseen hurmioon niin voiton kuin tappion hetkellä.

Medioituneessa ja estetisoituneessa kulttuurissa erityisesti televisio tuottaa ihmisiä yhdistäviä kuvia, kuten urheilijoita. Nykyisiä "kansakuntia" ei ole olemassa ilman televisiota; televisio konstruoi kansakunnat. Esimerkiksi Suomessa Itsenäisyyspäivän vastaanotto presidentinlinnassa on näkyvimpiä tapoja tuottaa käsitystä Suomesta "itsenäisenä" valtiona. Kyseinen representaatio tarjoaa televisiokatsojalle mahdollisuuden osallistua Itsenäisyyspäivän juhlimisen rituaaliin.¹⁵ Kansakunnan rakentumisessa urheilijoiden kuvat ja muut urheilun representaatiot ovat vaikuttavimpia ihmisten yhteen liittäjiä. Urheilufanius elää television ja nykyisin yhä enemmän myös internetin välityksellä. Esimerkiksi internetin fanisivut tarjoavat eräänlaisen "jatkoyhteyden" television välityksellä syntyneelle yhteisöllisyyden huumalle. Fyysisesti erillään olevat fanit jakavat television ja internetin välityksellä heimonsa voitot ja tappiot, "värähtelevät" yhdessä vaipuen me-hengen hurmukseen.¹⁶

Kyse on miesten hallitsemasta huumen muodosta. Urheilu on aina ollut, ja on edelleen, miesten hallitsema maailma, kuten uskonnotkin. Urheilu kuuluu uskonnon, politiikan ja armeijan tavoin julkiseen elämänpääntiin erotuksena kodin yksityisestä elämänpääntistä ja siten naisilta suljettuun alueeseen edelleen joissain kulttuureissa. Naiset suljettiin pitkään myös länsimaisessa kulttuurissa ulos kaikenlaisista urheiluaktiiviteeteista, kuten muiltakin julkisilta elämän-

"Urheilijamielen on näytettävä voimakkaalta, suorituskykyiseltä ja seksuaaliselta".

alueilta. Nykyään naiset ovat oikeutettuja sekä urheilemaan että toimimaan muilla tavoin urheilussa. Käytännössä arvostetuimmat urheilusankarit ovat kuitenkin edelleen miehiä ja miehet hallitsevat erilaisia urheiluun sisältyviä institutionaalisia järjestelmiä, kuten urheilujohtoa ja valmennusta, sekä myös urheilujournalismia. Naiset kilpailevat ja toimivat muissa urheiluun liittyvissä tehtävissä ikään kuin kakkossarjassa, ja seuraavat miesten urheilemista. Naisten vähäisen vallan vuoksi huippu-urheilu palvelee edelleen miesten keskinäisen homososiaalisen järjestyksen luomista: "meidän" erottamista "heistä" ja voittajien erottamista häviäjistä, mikä on ollut aina urheilun keskeinen tehtävä.¹⁷

Kansakunnan soturi

Urheilijan ruumis on sosiokulttuurisen eetoksen yhdenlainen tiivistelmä, joka representoi monia aikakautensa inhimillisiä hyveitä. Nykyään tuollaisia hyveitä ovat muun muassa voittaminen, armoton työnteko, virheetön suorittaminen, omistautuneisuus, päättäväisyys, itsekuri ja tunteiden hallinta. Nämä kaikki ovat määreitä, jotka on länsimaisessa modernissa kulttuurissa liitetty erityisesti ihanteelliseen mieheyteen. Ihanteellinen miesruumis on ensisijaisesti *toiminnallinen* ruumis, joka uhmaa sisäisiä psykofyysisiä rajojaan ja samalla puolustaa yhteisönsä territorion rajoja. Se on ylivoimaisuutta tavoitteleva kone, joka käynnistyy ja sammuu napin painalluksesta ja sietää suorituksesta aiheutuvan kivun itkemättä.¹⁸ Urheileva mies on hallitsemisen ja kuoleamisen mytologiaa edustavan ikaikaisen "soturikultin" moderni ruumiillistuma. Sota ja urheilu ovat kulttuurissamme miehuuden perimmäisiä "testejä": elämän ja kuoleman reaalisia ja symbolisia taisteluentiteitä, jotka rakentuvat "miehisestä" vaarasta ja väkivallasta.¹⁹

Kansakunnat ovat sosiokulttuurisia konstruktioita. Ne rakentuvat paitsi paikkoihin asetetuista fyysisistä rajoista, myös sosiaalisista ja mentaalista rakenteista.²⁰ Kansakunnat ovat "kuviteltuja" yhteisöjä.²¹ Kansallisten kult-

¹⁶ Maffesoli, *Maailman mieli*, 89; ks. myös Sami Kolamo, "Futisfanian ja tunteen kulttuuri. Yhteisöllistä draamaa median konstruoimalla näyttämöllä". *Kulttuurintutkimus* 2 (2002).

¹⁷ Ks. Kendall Blanchard & Alyce Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. Massachusetts: Bergin & Garvey Publishers, Inc. 1985, 234, 238-240; Andrew Blake, *Body Language*, 20, 55; Reinikainen, *Isänmaan sankarit*, 27-28.

¹⁸ Arto Tiiponen, *Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: oikeita miehiä – ja urheilijoita?* Jyväskylä: LIKES 2002, 267-268; vrt. Kinnunen, *Pyhät bodarit*, 131-139.

¹⁹ Burstyn, *The Rites of Men*, 42-43, 96-97, 164-166, 175-177.

²⁰ Katri Komulainen, "Johdanto: Kansallisuus, kansalaisuus ja sukupuoli". Teoksessa *Sukupuolitetut rajat: Gendered Borders and Boundaries*. Joensuu: Joensuun yliopisto (Psykologian tutkimuksia 22) 2002, 8-9.

²¹ Benedict Anderson, *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso 1991, 6.

²² Ks. Stuart Hall, *Identiteetti*, Tampere: Vastapaino 1999, 45-56.

²³ Tuula Gordon, "Kansallisuuden fyysiset, sosiaaliset ja mentaaliset rajat". Teoksessa *Sukupuolitetut rajat: Gendered Borders and Boundaries*. Joensuu: Joensuun yliopisto (Psykologian tutkimuksia 22) 2002, 15-37.

²⁴ Ks. Reinikainen, *Isänmaan sankarit*, 5-8.

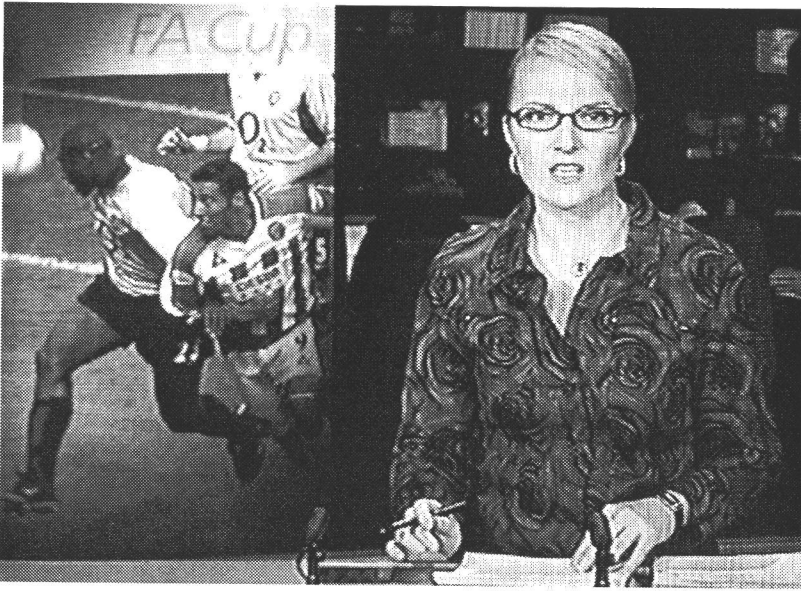
²⁵ Vrt. emt.

tuurien keskeistä rakennusainesta ovat kulttuuristen instituutioiden ohessa erilaiset symbolit ja representaatiot. Kansallisuus on siis diskurssi, merkitysjärjestelmä, joka jäsentää ihmisten toimintoja ja ajattelutapoja. Se muodostuu erilaisissa julkisissa kertomuksissa, joiden avulla ihmiset rakentavat identiteettiään yhteisön, kuvitteellisen kansakunnan jäseninä. Kansallista identiteettiä ei olisi ilman jatkuvasti uusinnettavia tarinoita yhteisön menneisyydestä, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Uusintaminen on myös kamppailua toimijuudesta: kansakunnat ovat valtaan sidottuja diskursiivisia pyrkimyksiä tuottaa yhtenäisiä tarinoita epäyhtenäisistä aineksista. Kansakunnat ovat aina joidenkin kertomia tarinoita kuvitteellisesta yhteisöllisyydestä.²² Kansalliset tarinat eivät ole sukupuolineutraaleja, vaan sukupuolitettuja. Kansallisuuden sukupuolitumisessa naiseus on symbolista, abstraktia ja yleistä (geneeristä), joka ilmenee erilaisina ikonisina representaatioina, kuten Suomi-neito tai Vapauden patsas. Naisellinen kansallisuus on passiivista kansakunnan rajojen representoimista, kun taas miehet ovat kansallisia toimijoita.²³

Huippu-urheilu on yksi keskeisistä moderneista tavoista kertoa tarinoita kansakunnista, ja Suomessa miesurheilijat ovat kansakunnan rajojen itseoikeutettuja puolustajia. Miesurheilijoita on koko modernin kilpaurheilun ajan käytetty kansakunnan identiteettitarinan avainhenkilöinä. Suomi kuuluu niihin maihin, joissa urheilu on vakava asia. Suomalaiset seuraavat kilpaurheilua hartaasti ja valtiovalta tukee huippu-urheilua huomattavilla taloudellisilla panostuksilla.²⁴ Suomessa poliittinen valta ja urheilu ovat perinteisesti kietoutuneet yhteen, mitä Urho Kekkosen esimerkki kuvaa hyvin. Urheilujohtajat ja huippu-urheilijat voivat tänäkin päivänä edetä politiikan ylimpään johtoon, ja toisin päin: Antti Kalliomäki, Marjo Matikainen-Kallström, Lasse Viren, Kalervo Kummola, Leena Harkimo, Ilkka Kanerva ja Esko Aho ovat nykypäivän sinivalkoisia menestystarinoita valtakunnan huipulta. Kunnallispolitiikan tasolla urheilun ja politiikan kytköksiä pidetään itsestään selvinä. Aktiivisuuden ja eritoten menestyksen urheilutoiminnassa ajatellaan Suomessa automaattisesti päteväntä politiikkaan, ja päinvastoin. Suomessa jopa dopingista kärkeä urheilijat voivat julkisesti, pyydettyinä, harkita kansanedustajaehdokkuutta, kuten tapaukset Mika Myllylä ja Martti Vainio osoittavat. Vastaavasti puolueiden nokkamiesten oletetaan kykenevän korkean tason päätöksentekoon myös urheilussa, kuten Kanervan ja Ahon esimerkit osoittavat.

Suomessa kilpaurheilu on aina rinnastettu metaforisesti kansakunnan taisteluun olemassaolostaan. Urheilun sankarit ovat olleet isänmaan satureita, talvisodan hengen luoja ja ylläpitäjiä. Hannes Kolehmainen, Paavo Nurmi, Tapio Rautavaara, Lasse Viren, Matti Nykänen, Mika Häkkinen ja Saku Koivu, moderneja suomalaisia "jumalia" koko joukko. Suomalaiset miesurheilijat eivät ehkä suoranaisesti ole juosseet, heittäneet, hypänneet ja ajaneet Suomea maailman kartalle, mutta urheilutoimittajat ovat totisesti kirjoittaneet heidän tehneen niin! Tarinaa ylivaltaa vastaan kamppailevasta sisukkaasta pienestä kansakunnasta on uusinnettu tehokkaasti miesurheilijoiden kohtaloista kertovalla sankaritarustolla.²⁵

Mervi Tervo osoittaa 1900-luvun alkupuolen *Helsingin Sanomien* urheiluosaston kirjoituksia koskevassa analyysissään, että ennen toista maailmansotaa edeltävä urheilujournalismi oli merkittävä suomalaisen kansallismytologian rakennusaines. Urheilujournalismia leimasi suomalaista "rotua" edustavan miesurheilijan ylevöittäminen ja erottaminen (asteittain) muita kansakuntia, ihonvärejä ja kulttuureja edustavista urheilijoista. Suomalaisuuden konstruk-

²⁶ Tervo, "Sports, 'race'".

"Koko teollistuneessa maailmassa urheilu-uutiset ovat oleellinen osa uutisbisneksen tarjontaa."

tioon sisältyi miesurheilijoiden luokittaminen "pohjoisen" ihmisrodun edustajiksi, joille oli tyypillistä tiukka itsekontrolli, tyyneys, sisäänpääntyneisyys ja ylivertainen työmoraali erotuksena "eteläisen" pallonpuoliskon urheilijoista. Kuumaveristen "ruskean" rodun edustajien, kuten eteläamerikkalaisten, saatettiin kuvata puhkeavan epäurheilijamaisiin eli lapsekkaisiin ja jopa naismaisiiin tunteenpurkauksiin. Heidän rodullista erilaisuuttaan suomalaisiin verrattuna selitettiin kulttuurilla. Näiden "vähemmän valkoisten" alapuolella olivat mustat, joiden urheilusaavutukset redusoitiin fyysisiin ominaisuuksiin: mustaan ihonväriin.²⁶

Valkoinen, reipas ja rahvaanomainen

Suomessa (mies)urheilijaa pidetään edelleen ikonina, jonka suorituksista kansakunnan omni on riippuvainen. Kuvaavaa on, että urheilu-uutiset näytetään kaikilla televisiokanavilla pääuutisten lomassa. Urheilun huimasta painoarvosta kertovat monet yksittäiset esimerkit. Tämän kirjoittamisen aikoihin syyskesällä 2002 Mika Salon urakäännteistä tiedotettiin samalla kiihkeydellä kuin Soneran menetetyistä miljardeista. Saku Koivun terveydentilan ja uran kehitystä seurattiin henkeä pidätellen: iltapäivälehtien lööpit rummuttivat dramaattisista käännteistä. Kukaan muu sairautensa tai muun vastoinkäymisensä kanssa kamppaileva suomalainen tuskin on saanut yhtä mittavaa julkista tukea. Eräs television (nais)urheilutoimittaja tunnusti itkeneensä vuolaasti seurattessaan Koivun ensimmäistä ottelua sairasloman jälkeen. Jari Litmasen paluu Ajaxiin puolestaan tuntui herättävän kansakunnassa suurempaa toiveikkuutta kuin poliitikkojen veroalepuheet.

Perinteinen suomalainen urheilusankari voi pääsääntöisesti hyvin (vaikka tulen tuonnempana esittämään epäilyni miesurheilijan ruumiin orastavasta "kriisiytymisestä" tai vähintäänkin kiinnostavasta muutostilasta ruumiin yleisen estetisoitumisen myötä). Olen yhtä mieltä Arto Tiihosen ja monen muun

²⁷ Burstyn, *The Rites of Men*, 28; vrt. Michael A. Messner, "Sports and Male Domination: The Female Athlete as Contested Ideological Terrain". *Sociology of Sport Journal* 5 (1988).

²⁸ Tiihonen, *Ruumiista miestä*, 255.

²⁹ *Ibid.*, 301-303.

³⁰ *Ibid.*, 262-273.

³¹ Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, 190-193, 208-213; "Sport and Social Class". Teoksessa Chandra Mujeri & Michael Schudson (eds.), *Rethinking Popular Culture*. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press 1991, 370-372.

urheilututkijan esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan urheilu määrittää paitsi urheilun sisäistä ihannemaskuliinisuutta myös laajempaa ihannemieheyttä, *miehuutta* sinänsä. Urheilu on "hypermaskuliinisuuden" konstruoinen aluetta, jolle on ominaista miehisyyden liittäminen aggressioon, ylivoimaan, suoritukseen ja ei-naiseuteen. Urheilun sukupuolittumisen ja länsimäisessä yhteiskunnassa laajemmin vallitsevan sukupuoli-ideologian suhdetta tutkineen Varda Burstynin mukaan urheilu on maskuliinisuuden ja myös "maskulinismin" (sukupuoleen perustuvan miehisen ylivallan) tärkein representaatio, joka määrittää paitsi ihannemiehuutta myös kansallisuutta ja etnisyyttä. Maskulinismi on urheilun "ensisijainen ideologinen ydin... ei mikään kapitalismin, sosiaalisen luokan tai rodun joukkoon liimattu kategoria, vaan asia, joka järjestetään ja saavutetaan nimenomaan urheilun kautta".²⁷ Arto Tiihosen sanoin "oikea miehisuus on yhtä kuin oikea urheilullisuus".²⁸ Urheilijanuorukainen kuulee edelleen helposti kehotuksen: "ole mies!", eikä kukaan muu voisi tuota kehotusta paremmin täyttää kuin veren makuisessa suussa itkunsa nielevä urheilija. Urheilumaailma on Tiihosen mielestä "muodostanut yhteiskuntaan taskun, jossa miehenä oleminen ei vielä ole ainakaan laajemmassa mitassa problematisoitunut".²⁹

Urheilujulkisuuden hierarkisen maskuliinisuuden ylimpään kastiin kuuluu Tiihosen mukaan edelleen itseoikeutetusti perinteinen suoritusurheilija: puhumaton, ilmeeton ja pitkäjänteinen kestävyyslajin tai yleisurheilun edustaja. Hänen rinnalleen on kuitenkin ilmestynyt mediaurheilija, joka on leimallisesti kaupunkilainen, yksilö- tai taitolajin edustaja sekä ammattilaisurheilija. Mediaurheilija kertoo urheilusuoritusten lisäksi julkisesti yksityiselämästään ja eri asioita koskevista ajatuksistaan, ehkä esittelee jopa vaatekaappinsa. Urheilullisen kyvykkyyden lisäksi mediaurheilijamiehen suosio perustuu hänen persoonallisuuspiirteisiinsä, joiden on sovittava median vaatimuksiin. Miesurheilijoista rakentuvan julkisuuden marginaaliin kuuluvat puolestaan androgynit miestyypit, uskovaiset urheilijat, ulkomaalaista alkuperää edustavat urheilijat sekä vammaisurheilijat. Heidän alapuolellaan hierarkiassa ovat menestymättömät urheilijat sekä toisaalta homoseksuaalit miesurheilijat.³⁰

Yhdyn Tiihosen näkemykseen urheilun representoimasta perinteisestä suomalaisesta ihannemieheydestä television urheilu-uutisten seuraamisen pohjalta. Puhumaton ja jäyhä urheilun maskuliinisuus on edelleen voimissaan. Suomalaiset urheilijamiehet eivät tuntele. Television urheilu-uutiset vilisevät ilmeettömiä ja vähän puhuvia miehiä: urheilijoita, valmentajia, urheilujohtajia ja asiantuntijoita. Heidän puhetyylinsä on yleensä kuoleman vakava, monotoninen ja ilme huolestunut. Urheilun miehinen maailma näyttää kovin ilottomalta, totiselta ja yksioikoiselta, yksittäisistä maalien ja voittojen kirvoittamista riemunpurkauksista huolimatta. Tiihosen mainitsemia mediaurheilijoita saa hakemalla hakea. Ehkä naisen asettamat kriteerit "puhe- ja esiintymistaitoiselle" miesurheilijalle ovat erilaiset kuin mieskatsojalla ja -tutkijalla.

Perinteinen suomalainen suoritusurheilija kumpuaa työväenluokkaisesta ruumiillisen olemisen tavasta. Ruumis itsessään on yhteiskuntaluokan materialisoituma, kuten Pierre Bourdieu on todennut. Karkeasti jaotellen, alemmissa yhteiskuntaluokissa suhde ruumiillisuuteen on tyypillisesti välineellinen, kun taas ylemmissä sosioekonomisissa luokissa suhde ruumiiseen on pehmeämpi ja huoltavampi. Siinä missä työväenluokka ihailee raakaa voimaa ja toimintaa sekä ruumiin alistamista kivulle, kolhuille ja kuritukselle, ylemmät luokat kunnioittavat ruumiin hyvinvointia ja ruumiillisia taitoja voiman sijaan.³¹ Suomalaisten urheilumaku on perinteisesti ollut työväenluokkainen.

Suomalaiset rakastavat vanhastaan kestävyysurheilua. ”Oikea” urheilu on jotain, jota tehdään yksin ja kovaa. Kansallisista juoksijalegendoista luotiin kuvaa yksinäisinä puurtajina, jotka ylivoimaisen sisunsa ansiosta voittivat mahdolltomilta tuntuvat kilpailujensa.³² Lasse Virenin olympiavoitto kaatumisesta huolimatta onnistui suomalaisen urheilumytologian mukaan juuri suomalaiselta. Televisiokamerat uusinsivat miesurheilijamyyttiä mieshiihtäjien kuvauksilla ennen ja jälkeen dopingskandaalin. Mika Myllylän raivoisa tarpominen suolla ja Jari Isometsän kaatumiset maaliin loppen uupuneena Lahden MM-kisoissa ovat syöpyneet lähtemättömästi suomalaisten mieliin. Ehkä myös autourheilun suosio seurailee työväenluokkaista urheilumakua. Auto ja mies kuuluvat hegemonisessa suomalaisessa miehuudessa erottamattomasti yhteen.³³

Yksittäisten lajien sijaan koko urheilun valtavirran luokkasidonnaisuutta voidaan tarkastella suuntaamalla huomio television urheilu-uutisten toimittajiin, joiden osuus urheilujulkisuuden tuottamisessa on yhtä tärkeä kuin urheilijoiden. Heidän ruumiillinen tyylinsä oletettavasti kertoo monia asioita urheilun hegemonisesta maskuliinisuudesta. He myöskin vaikuttavat suuresti siihen, minkä lajin tapahtumista ja keiden urheilijoiden saavutuksista raportoidaan ja miten. Suomalaiset urheilu-uutisten miestoimittajat ovat samantyyllisyydessään kuin veljessarja. Heillä on samanmallisesti leikatut lyhyet ”miehekkäät” hiukset ja ”reipas” olemus. Jokaisella on nopea ja kovaääninen: ”energinen” ja ”kansanomainen” puhetyyli.³⁴ He kaikki näyttävät mielestäni lapsimiehiltä, pojilta aikuisen miehen vaatteissa. Värikkäät puvuntakit sekä hämmästyttävät paita- ja solmioyhdistelmät muodostavat mielenkiintoisen särön urheilun muuten vakavaan tunnelmaan. Edellä mainitsemani vakavan tunnelman puolesta urheilussa toimivien miesten ylle sopisivat oikeastaan mustat puvut, mutta sellainen viestisi ehkä sopimattoman korkeasta statuksesta ja söisi esityksen energisyyttä. Urheilun oikea miehisyys on vakava ja kontrolloitu ruumis pakattuna ”nuorekkaaseen” käärepaperiin; laskelmoitu sekoitus aikuisuutta, poikamaisuutta ja kansanomaisuutta.

Tiihosen esittämä luokitus urheilujulkisuuden marginaalista tuntuu uskotavalta ulkomaalaista alkuperää olevien urheilijoiden osalta. Tässäkin yhteydessä on tärkeää huomata urheilijoiden ohella muut urheilun toimijaryhmät, kuten toimittajat, valmentajat ja johtajat. Koko suomalaista urheilujulkisuutta leimaa Richard Dyerin ilmaisua lainatakseni ”kätetty valkoisuus”. Vallan naamioituminen ”normaaliudeksi” karkean ylivallan sijaan toteutuu Dyerin mukaan erityisesti valkoisen ihonvärin esityksissä. Valkoisen on vaikea tiedostaa valkoisuuttaan jos valkoinen ihonväri on luonnollistunut normiksi, jolloin sitä ei erikseen nimetä ja sen asemaa ei kyseenalaisteta.³⁵ Samoin kuin miehyyttä ei tunnusteta miehyydeksi ja heteroseksuaalisuutta heteroseksuaalisuudeksi silloin kun ne ovat asettuneet yleisen näkymättömäksi määreeksi.

Perinteinen valkoinen suomalainen soturi syrjäyttää julkisuuden valokeilassa ulkomaalaiset (tai ulkomaalaista alkuperää olevat) urheilijat, vaikka suomalaiset urheilujoukkueet vilisevät nykyään korkeatasoisia maahan muutaneita urheilijoita. Urheilumedian puheessa he typistyvät aitojen suomalaisurheilijoiden ”vahvistuksiksi”.³⁶ Muutamia kohtuulliseen mediajulkisuuteen ponnahtaneita urheilijoita tosin tunnetaan, kuten Wilson Kirwa ja Eduard Hämäläinen. Maratonin Euroopan mestaruuden voittanut Janne Holmén jäi suomalaisille rakkaassa lajissa saavuttamaansa menestykseen nähden yllättävän vähälle huomiolle urheilujulkisuudessa. Syyinä oli todennäköisesti

³² Ks. Reinikainen, *Isänmaan sankarit*, 65.

³³ Vrt. Anu Siren, ””Painoin tällä lautaan ja näytin pojille missä mennään” – autoilu iäkkäiden naisten kertomuksissa”. *Naistutkimus* 4 (2002), 30.

³⁴ Vrt. Bourdieu, *Distinction*, 176-177.

³⁵ Richard Dyer, ”Valkoinen” (suom. Pirjo Ahokas ja Pauliina Nurminen). Teoksessa Richard Dyer, *Älä katso! seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa* (toim. Martti Lahti). Tampere: Vastapaino 2002, 178, 180.

³⁶ Vrt. Tiihonen, *Ruumiista miestä*, 265.

Holménin eräänlainen poikkeavuus suomalaisessa urheilutarustossa: ruotsinkielinen, ahvenanmaalainen, opiskellut Ruotsissa ja naimisissa marokkolaisen, islaminuskaisen naisen kanssa.

Ulkomaalaista syntyperää olevien urheilijoiden näkymättömyys urheilujulkisuudessa selittyy osin sillä, että ulkomailta muuttaneiden osuus Suomen väestöstä on näihin päiviin asti ylipäättään ollut hyvin vähäinen verrattuna esimerkiksi muihin EU-maihin. On mielenkiintoista nähdä, miten Suomen urheilukulttuuri tulee muuttumaan kiihtyvän kotikansainvälistymisen seurauksena. Voiko kansakunnan juhlistu soti tulevaisuudessa olla ihonväritään musta? Jotkut maailman tunnetuimmista urheiluviihteen ilmiöistä, kuten jalkapallon Englannin valioliiga, antavat viitteitä siitä, että väestön ja urheilijoiden monietnistymistä ei välttämättä seuraa suurempi suvaitsevaisuus urheiluyhteisön keskuudessa. Englannin valioliigan otteluissa on yleistynyt ilmiö, jossa koko katsomo järjestysmiehiä myöten puhkeaa äänekkääseen, avoimesti rasistiseen performanssiin. Mustille huippupelaajille huudetaan raivokkaasti solvaavia sanoja näiden astuessa kentälle, eivätkä johtajat tee mitään ongelman poistamiseksi. Onko vastaava käytös osa suomalaisen urheilun tulevaisuutta? Entä voiko suomalainen television urheilutoimittaja tulevaisuudessa olla vaikkapa musta mies tai ”aasialainen” nainen?

Homoseksuaalien urheilijoiden marginaalisesta asemasta puhuminen urheilumaskuliinisuuden julkisuushierarkiassa tuntuu Suomen kohdalla omituiselta. Henkilökohtaisesti en ole kuullut yhdestäkään suomalaisesta huippu-urheilijasta, joka olisi julkisesti kertonut olevansa homoseksuaali. Kuten Tiuhonen sanoo, Suomessa homoseksuaalit urheilijat eivät ole oikeastaan nousseet edes marginaaliin, sillä heidät on varustettu näkymättömyyden leimalla.³⁷ En ihmettele, että näin on maassa, jossa esimerkiksi television ”talk shown” juontajalle (Joonas Hytönen) on sallittua hihittää jokaisessa lähetyksessä pilkallisesti homoseksuaalisuudelle. Monessa maassa tällainen poliittinen epäkorrektius olisi skandaali.

Huumori kertoo kulttuurisista tabuista ja Suomessa homoseksuaalisuus on edelleen käsittämättömän suuri tabu. Suomalaisten miesten suosiossa homoseksuaalisuutta koskevalle huumorille pärjää vain viinahuumor, kulttuurisista tabuista kumpuava hauskuuden laji sekkin. Viina on sentään murtautunut osaksi urheilumaailman julkisuutta, kuten myös talk show -viihdettä, jopa ihailussa merkityksessä. Homoseksuaalisuuden suhteen urheilu on arvioni mukaan yksi urheilun ja ehkä koko yhteiskunnan viimeisistä sulkeutuneisuuden linnakkeista. Nykytilanteessa miesurheilijan rohkeutta kertoa esimerkiksi sairaudestaan tai urheilun salatuista käytännöistä arvostetaan suuresti. Isyyden ja jopa aviomiehen auvoisen onnen julkinen paistattelu on sallittua urheilutähdille; uudet urheilun maskuliinisuudet kaivautuvat esiin. Se päivä ei luulakseni ole kuitenkaan aivan lähitulevaisuudessa, jolloin joku miesurheilija kansakunnan kaapin päältä ilmoittaa olevansa homoseksuaali, ja urheilutoimittajat säntäävät haastattelemaan poikaystävää ja ottamaan kuvia yhteisestä kodista. Ajatus julkisesti homoseksuaalisesta (tai edes epäilystä sellaisesta) miesurheilutoimittajasta tuntuu vieläkin mahdottomammalta.

Sivilisoitunut miesurheilija?

Tiuhosen mielestä urheilun ”sivilisoituminen” on lisääntyvän mediajulkisuuden myötä ollut silmiinpistävä viime vuosina. Kovenevan kilpailun ja sponso-reiden tiukentuneiden vaatimusten myötä suomalainen urheilijamies on siis-

tiytynyt vuorovaikutuskoulutuksen ja edustusvelvollisuuksien myllyssä. Viimeisin brutaalin maskuliinisuuden linnake on Tiihosen mielestä vihdoin saatu sivistettyä: ”Urheilivista ongelmalapsista on muutamassa vuodessa kasvanut aikuisia vastuunsa tuntevia miehiä – kaljoittelusta saati tappeluista alkaa nykyään olla vaikea löytää uutisia”. Urheilun väkivaltaisuuskin ”on kanavoitunut lähinnä vastustajan epäurheilijamaiseksi häirinnäksi”.³⁸

Mielestäni muutos ei ole ollut aivan tällainen. Ongelmalapset oireilevat edelleen, joskin toisella tavalla. Ehkä sponsorit eivät kaipaa skandaaleja, mutta kansa kaipaa. Yksittäisten kannisekoilujen sijaan media uutisoi nyt urheilijoiden vakavista doping- ja päihdeongelmista, perheväkivallasta ja jopa joukkoraiskaus epäilyistä. Matti Nykäsen ja Esa Tikkasen parisuhdeongelmat ovat jo kauan eläneet omaa elämäänsä julkisuudessa. Osa kansasta tuntuu suorastaan rakastavan skandaalinkäryisiä urheilijoita. Dopingista kärkeäntäneille hiihtäjille löytyy sankoin joukoin tukijoita, ja he mielellään esiintyvät taas julkisuudessa käryn jälkeisistä dramaattisista jäähyväispuheista huolimatta. Valmentaja Kari-Pekka Kyrö nousi jopa virallistetun seksisymbolin asemaan.

Jere Karalahden päihdeongelmista on tullut mediaspektaakkeli sinänsä. Karalahden julkisuuskuvassa yhdistyvät mediaseksikkäästi ”miehekäs” ulkonäkö, ”miehekäs” pelityyli ja ”miehekäs” heikkous viinasten perään: karskia suomalaista miehuutta puhtaimmillaan, joka epäilemättä miellyttää sekä miehiä että naisia. Mielestäni Karalahti edustaa mielenkiintoista hybridiä urheilun maskuliinisuuskuvastossa. Hänessä on ripaus perinteistä jukuripäistä suoritusurheilijaa, mediaurheilijaa sekä myöhemmin käsittelemääni esteettistä urheilijaa. Joulukuun 2002 *Image*-lehden kansi oli puhutteleva: kuvassa Karalahti poseeraa yläruumis paljaana ja seksikkäästi kosteana ja mainostekstissä ”paha poika” lupaa kertoa tarinansa.³⁹

Lisäksi väkivalta on luonnollistettu yhä selkeämmin osaksi urheilua. Käsitteet ”urheiluun kuuluvasta” väkivallasta eli ”maskuliinisesta, kovasta pelistä” ovat muuttuneet raemmiksi.⁴⁰ Kehitys näkyy esimerkiksi yhdessä suomalaisten rakkaimmista lajeista: jääkiekossa. Suomen jääkiekkoliigan otteluista koostetut uutispätkät sekä ”Hockey Night” -ottelutalioinnit kertovat sivistyksen ulottumattomissa olevasta maailmasta. Heti syksyn 2002 avausottelussa oli joukkotappelu, joka oli ”epäurheilijamaisuudessaan” suorastaan koominen näky. Urheilu-uutisten katsojan oli mahdotonta saada selvyttä, kuka tappelun aloitti ja miksi. Lopputuloksena oli kuitenkin keko toisiaan mukiloivia pelaajia jäällä, jonka ympärillä pyöri avuttomia erotuomareita. Tämän kirjoituksen korjausvaiheessa joulukuussa 2002 urheilu-uutisissa jo tiedotettiin esimerkiksi Oulun Kärppien kahden pelaajan joutumisesta sairauslomalle käsien murjomisen seurauksena sekä erään pelaajan aggressiivisesta käytöksestä jopa erotuomaria kohtaan. Nykyisestä kehityksestä tuntuvat olevan aidosti huolissaan vain jääkiekkoa harrastavien junioreiden vanhemmat. Jääkiekkoviihteen vallanpitäjät sen sijaan mitä ilmeisimmin hyväksyvät tilanteen: väkivalta saataisiin helposti kitkettyä otteluista koventamalla rangaistuksia. Niin ei ole kuitenkaan toimittu, vaan tappelemisesta on tullut amerikkalaiseen tapaan oleellinen osa jääkiekkoviihdettä. Tätä kuvaa myös se, että Hockey Night -lähetysten tunnusfilmiin, joka on kooste jääkiekon jännittävimmistä tyypitilanteista, on sisällytetty otos joukkotappelusta. Lähetysten yhteydessä näytetään myös mainosta, jossa väkivaltaisella käytöksellä vitsailaan: ”No kun tuo aloitti”, selittää väkivaltaisesti käyttäytynyt pelaaja matkapuhelimen kautta toruvalle äidilleen.

³⁸ Ibid., 179, 268-269.

³⁹ Vrt. Varda Burstynin (*The Rites of Men*, 37-38) puhe amerikkalaista urheilukoneista (esim. Mike Tyson), joissa ruumiillistuvat ’hyvän sankarin’ ja ’pahan pojan’ arkkityypit. Tällaiset karkeat, aggressiiviset ja seksuaalisuudella ladatut hahmot ovat aina olleet hyvin vetovoimaisia median jafanien keskuudessa ja he ovat jopa määrittäneet urheiluammattilaisuuden standardeja.

⁴⁰ Vrt. Ibid., 175-176; Arto Tiihonen, *Ruumiista miestä*, 268.

⁴¹ Henning Eichberg, "A Revolution of Body Culture?: Traditional games on the way from modernisation to 'postmodernity'". Teoksessa Henning Eichberg, *Body Cultures: Essays on sport space and identity* (eds. John Bale & Chris Philo). London & New York: Routledge 1998, 145-147.

⁴² Ks. Mike Featherstone, "The Body in Consumer Culture". Teoksessa Mike Featherstone & Mike Hepworth & Bryan S. Turner (eds.), *The Body - Social Process and Cultural Theory*. London: Sage 1991; Chris Shilling, *Body and Social Theory*. London & Newbury Park, California & New Delhi: Sage 1993.

⁴³ Maffesoli, *Maailman mieli*, 65.

Esteettinen mies

Modernin suoritusurheilun ihanteiden rinnalle on noussut postmoderni urheilukulttuuri. Tiihosen tapaan Henning Eichberg puhuu lisääntyneestä "media-sirkuksesta" yhtenä jälkimodernin urheilukulttuurin piirteinä. Muita piirteitä ovat esimerkiksi urheilun karnevaalimaisuus, hauskuus, sitoutumattomuus jätettiin aika- ja paikkarakenteisiin sekä identiteettien moninaisuus entisten kansallisten ja sukupuolisten kategorioiden sijaan. Suoritusten mittaamiseen keskittyvän kilpaurheilun ja muun liikunnan ohessa on voimistunut ruumiinkulttuurin suuntaus, jossa arvostetaan terveydellisiä päämääriä ja liikunnan tuottamia subjektiivisesti palkitsevia elämyksiä.⁴¹

Yksi postmodernin ruumiinkulttuurin ja urheilun oleellinen piirre on ruumiin estetiikan korostuminen. Tätä Eichberg ja Tiihonen eivät analysoi, vaikka se liittyy kiinteästi postmodernin urheiluviihteen ja samalla koko kulttuurin medioitumiseen ja estetisoitumiseen. Estetisoituneessa kulttuurissa ruumiista on tullut korostetusti itsetoteutuksen väline ja päämäärä sinänsä. Se mielletään minäprojektiksi, joka on ikään kuin näytteillä koko ajan. Ruumiista on tullut yksilölle eräänlainen ongelma, joka on ratkaistava itsenäisesti. Nykyajan ihmisen identiteettityöhön sisältyykin olennaisesti vastaaminen kysymykseen: "Mitä teen ruumiilleni?"⁴²

Identiteettityö ei ole nyky-yhteiskunnassa mahdollinen, eikä ylipäätään ymmärrettävissä, ilman median ruumisrepresentaatioiden huomioimista. Viimeisten vuosikymmenien aikana visuaalinen media on ollut merkittävin ruumiillisen olemisen mallien esittäjä, erityisesti ulkoisen ruumiin normittaja. Kuvallisten esitysten ylivallalla on ollut syvä vaikutus ihmisten jokapäiväiseen ruumistyöhön, mikä on huomioitu laajasti myös yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksessa. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajan on tutkijat ovat melunneet elämäntyyllisestä ruumisbuumista, joka ilmenee muun muassa ylettömänä terveys- ja kauneusintoiluna sekä erilaisten ruokavalioiden, kuntoilulajien ja ruumiin muokkaamisen teknikoiden kukoistuksena. Puhutaan urheiluhulluuden, täydellisen ruumiin palvonnan, kauneuden tyrannian, terveysuskonnon ja ruumisnostalgian kulta-ajasta.

Urheilun merkittävän yhteiskunnallisen aseman huomioiden ei ole ihme, että television urheiluviihde loputtomine uutisineen voi hyvin. Se sekä tuottaa ruumisbuumia että elää siitä. Virtaviivaiset ja hyvin huolletut urheilutähdet soimaavat omatuntoamme päivittäin muistuttamalla, minkä *näköiseen* lopputulokseen meidän tulisi pyrkiä. Myös tässä suhteessa urheiluviihde toimii ihmisten yhteen liittäjänä. Se tarjoaa oman ruumiin kultivoimisen ympärille keskittyvän elämäntyyllisen mallin. Maffesolin mukaan erilaiset ruumiin huoltamisen tavat ovatkin urheilufaniuden tavoin imaginaarisen yhteisöllisyyden ilmauksia: "[K]ehoa rakennetaan, hoidetaan ja kaunistetaan yhtäältä toisen silmien edessä ja toisaalta jotta toinen näkisi sen. Näin se, mikä saattaisi vaikuttaa individualismilta, osoittautuikin vain yhdeksi heimohedonismien ilmenemismuodoksi."⁴³ Tällöin heiksi erotuksena meistä määrittävät ne, jotka eivät hoida ja kaunista ruumistaan, ruumiinsa laiminlyöjät.

Jean Baudrillard puolestaan puhuu ruumisbuumista "kaikkialla havaittavana harhakuvana ruumiista ja ruumiillisuudesta". Ruumista hellitään, huolletaan, esitellään ja kidutetaan hysteerisesti, koska ihmisellä on pakottava tarve *kytkeä* itsensä ruumiiseensa. Kyse ei siis ole oivaltamisesta, että ihminen on ruumis tai edes siitä, että *hänellä on* ruumis, kuten kulttuurintutkijat muodikkaasti molemmilla tavoilla kuvaavat ruumisbuumia. Baudrillard kirjoittaa:

Kytkeyty seksuaalisuuteensa, kytkeyty omaan haluunsa. Meidät kaikki on kytkeyty omiin funktioihimme kuten tasauspöyrästöön tai videoruuutuun. Kytkeytyä hedonismia: ruumis on käsikirjoitus, sen outo hygienian kyllästävä ja monotoninen melodia risteilee lukemattomissa kuntosaleissa, kehonrakennuspaikoissa, stimulaation ja simulaation studioissa.⁴⁴

Television urheilevat ruumiit voidaan Baudrillardin näkemystä kehitellen tulkita yhdeksi *esitykseksi* itsensä ruumiiseen kytkemisen tarpeesta. Omaan ruumiiseen kytkeytymisen sijaan katsoja kytkeytyy televisiossa näkyvään urheilevaan ruumiiseen. Urheilun katsominen on kytkeytymiseen kytkeytymistä, pakoa omasta ruumiista, oman urheilemisen korvaamista penkkiurheilulla ja oman ruumiin estetiikan korvaamista esteettisten ruumiiden kuvilla. Joka tapauksessa myös urheilun katsomisessa on kyse Maffesolin viittaamasta yhteisölliseen ruumiiseen sulautumisesta.

Sekä omaan ruumistyöhön uppoutuminen että siitä pakeneminen ovat läsnä nykyisessä ruumiskulttuurissa. Molemmista tapauksissa on kyse esteettisten ruumiiden palvonnasta ja ylipäättään ulkoisen ruumiin keskeisyydestä arkielämän elämyksissä. Olen toisaalla analysoinut yksityiskohtaisesti, miten kulttuurin pintaistuminen sekä toisaalta modernin suoritusurheilun ihanteet ilmenevät yhdessä lajissa: kehonrakennuksessa.⁴⁵ Kehonrakennuslogiikka läpäisee kuitenkin koko mediaurheilun, kuten kaikki visuaalisen median lajit: elokuvat, televisiosarjat, internet-kuvaston, tietokonepelit, musiikkivideot ja mainoskuvat. Urheilulliset näköiset ruumiit tulvivat kaikkialta. Ei ole ihme, että varsinaisten urheilijoiden ruumiilta ei tänä päivänä edellytä pelkkää lajierikoistumista, vaan kaikkien lajien edustajat harjoittelevat painoilla.⁴⁶ Katsojat eivät enää tyydy urheilijoihin, jotka yltävät ainoastaan lähes yli-inhimillisiin, mitattaviin suorituksiin, vaan heidän tulee myös näyttää ”jumalaisilta” suorittajilta. Olisi omituista, jos urheilija näyttäisi vähemmän urheilijalta kuin toimintaelokuvien tusinasankarit ja musiikkivideoiden keskivertotanssijat.

Urheiluviihteen yhä hienostuneemman medioitumisen myötä perinteisen suomalaisen urheilijamiehen ruumis on väitteeni mukaan kriisiytyvässä. Urheilujulkisuuden ylimpään hierarkiaan eivät tulevaisuudessa yllä pelkästään puhekyvyiltään esiintymistaitoiset ja elämäntavoiltaan mallikelpoiset miehet. Suosituimmiksi urheilutähdiksi tulevat loppusuoralla valikoitumaan yhä selvemmin ne, joilla on urheilullisen suorituskyvyn ja sujuvan puheilmaisukyvyn lisäksi ulkonäöllistä pääomaa. Urheileva miesruumis on myös läpikotaisin seksuaalistettu, mikä on syventänyt sen markkina-arvoa.⁴⁷ Maailmalla urheilijoiden ruumiinsa kaupallistaminen on jo tällä hetkellä arkipäivää pin up -kalentereiden ja muotikuvausten muodossa. Göran Porvalin ja Harri Haataisen tapaiset urheilijamiehet tihkuvat mediaseksikkyyttä jo suomalaisessakin urheilubisneksessä.

Esimerkiksi viimeksi mainittu puhuu tuoretta, lähitulevaisuudessa epäilemättä vahvistuvaa urheilukieltä. Hän on useissa haastatteluissa todennut, että hän on aina halunnut ”näyttää urheilijalta” sekä pukeutua ja laittautua muutenkin esteettiseksi. Keihässankareidemme Seppo Rädyn ja Harri Haataisen esiintyminen niin urheilukentällä kuin mediassa on ollut vaikuttava esitys kahden vallitsevan, keskenään hyvin erilaisen miesurheilijatyyppin kamppailusta mediajulkisuuden hierarkiassa. Uudet lajit ovat niinkään monipuolistaneet urheilun maskuliinisuuksia ja tuoneet esiin miestyypin, joka panostaa ruumiin ulkonäköön rikkoen konventionaalisia maskuliinisuuden määritelmiä. Lumilautailun, freestyle-laskun tai aerobicin huippuedustajat

⁴⁴ Jean Baudrillard, *Amerikka*. Helsinki: Loki-kirjat 1996 (alkup. 1982), 33-34.

⁴⁵ Ks. Kinnunen, *Pyhäät bodarit*.

⁴⁶ Blake, *Body Language*, 77.

⁴⁷ Ks. Burstyn, *The Rites of Men*, 149-151, 177, 218.

⁴⁶ Esim. Richard Dyer, "Valkoisen miehen muskelit" (suom. Juha Herkman). Teoksessa Richard Dyer, *Älä katso! seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa* (toim. Martti Lahti). Tampere: Vastapaino 2002; Peter Jackson, "Black Male: advertising and the cultural politics of masculinity". *Gender, Place and Culture* (1):1.

⁴⁹ Ks. Kinnunen, *Pyhät bodarit*, 205-214; Harrison G. Jr. Pope & Katharine A. Phillips & Roberto Olivardia, *The Adonis Complex: The Secret Crisis of Male Body Obsession*. New York etc.: The Free Press 2000.

⁵⁰ Jorma Hänninen, "Mr. Finland ja miesruumiin estetiikka". Teoksessa Eeva Jokinen (toim.), *Ruumiin siteet – tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino 1997, 122; Taina Kinnunen, *Pyhät bodarit*, 183, 197, 205-214.

näyttävät jo aivan toisenlaisilta kuin perinteiset suoritusurheilijat tai edes mediaurheilijat.

Televisiokameroiden tuottamat lähikuvat hidastuksineen ovat armottomia. Mustan miehen ruumis asetettiin alistavan, ylistävän, esteettisen ja seksuaalisoin katseen kohteeksi kulttuurissamme jo aiemmin.⁴⁸ Mustia urheilijoita ei ole niinkään ihailtu heidän kovan harjoittelunsa, urheilullisen älykkyytensä ja johtajan taitojensa perusteella, kuten valkoisia urheilijoita, vaan "synynnäisen" lahjakkuuden perusteella. Urheiluviihteen kuvastossa musta mies on musta pantteri, joka vetäisee piikkarit jalkaansa ja "vain tekee sen", kuten Niken valtaisassa mainoskampanjassa muistutettiin. Nyt kuitenkin myös valkoisen miehen ruumis on asetettu näytteille. Urheiluviihteen on tyydytettävä katsojien kasvanutta nälkää ruumiin estetiikan ja seksuaalisuuden alueella. Ilmiö kulkee käsi kädessä edellä mainitsemani omakohtaiseen ruumistyöhön keskittyvän elämäntyylin kanssa, josta myös Eichberg ja Tiihonen puhuvat yhtenä postmodernin urheilukulttuurin piirteinä (*fitness*-kulttuuri) korostaen kuitenkin toimintaan sisältyviä terveydellisiä päämääriä.

Fitness-kulttuurissa ei kuitenkaan ole kyse pelkästään terveydellisistä arvoista, vaan esteettiset arvot ovat yhtä oleellisia, tai jopa oleellisempia arvoja. Tieteelliseen valmennukseen alistetun ruumiin pitää parantaa alinomaa tuloksia, mutta myös vakuuttaa ulkomuodollaan. Tutkimuksissa on todettu, että kulttuurissamme yhä useampi mies tuntee paineita ulkomuodostaan ja muokkaa ruumistaan jopa rajummin kuin ikuisesti laihduttavat naiset. Ihanneruumiin saavuttaakseen miehen pitää paitsi laihduttaa, myös harjoitella kovaa ja käyttää steroideja. Nelisenkymmentä prosenttia amerikkalaisista ja eurooppalaisista miehistä haluaisi vartalon, jota ei voi saavuttaa ilman steroideja, erittäin raskasta kuntosaliharjoittelua ja tarkasti kontrolloitua ruokavaliota. Tyypillistä miesten kokemille ulkonäköpaineille on kuitenkin niiden salaaminen ulkopuolisilta. Naiset puhuvat jo avoimesti "ulkonäkörasismista" ja protestoivat kohtuuttomia kauneusstandardeja vastaan, kun taas miehet yleensä peittelevät ongelmaansa.⁴⁹

On selvää, että nykyisen kehityksen valossa virallistetulta miehen ihanne-ruumiillisuuden representaatiolta, huippu-urheilijalta, vaaditaan yhä enemmän ulkonäköä. Siitä vain ei vielä puhuta ääneen yhtä paljon kuin naiseen ja naisurheilijoihin kohdistettavista ulkonäkövaatimuksista. Miesruumis on perinteisesti ollut toiminnan ja katseen subjekti, eikä se ole representoitunut missään niin selkeästi kuin urheilun mieskuvastossa. Nyt miehen ruumiin asettuminen katseen objektiksi merkitsee murtumaa urheilun ja koko ruumiskulttuurin perinteisessä sukupuolittuneisuudessa ja luultavasti sen takia siitä puhutaan varoen. Postmodernissa järjestyksessä maskuliinisen ruumiin kuri, voima ja suorituskyky ilmenevät kuitenkin yhä enemmän refleksiivisessä, estetisoituneessa muodossa. Urheilijamiehen on *näytettävä* voimakkaalta, suorituskykyiseltä ja seksuaaliselta. Esteettinen urheilijamies edustaa siis perinteisiä maskuliinisia periaatteita ja hierarkkisia järjestyksiä uudella, esteettisellä tavalla entisten tapojen lisäksi.⁵⁰

Vähäpuheisesta vähäpukeiseen miesurheilijaan

Olen artikkelissani tarkastellut urheilu-uutisten representoimaa ihanneruumiillisuutta kahden diskurssin: kansallisuuden ja maskuliinisuuden pohjalta. Tulkintani johtolankana on ollut ajatus, että urheilu-uutisten representoima

ihanneruumis toimii yhteisöllisyyden symbolina ja ”esiinmanaajana” yhtäältä nationalistisella, toisaalta sukupuolisen identiteetin tasolla.

⁵¹ Ks. Reinikainen, *Isänmaan sankarit*.

Suomalaisuuden mytologisessa rakentumisessa urheilulla on aina ollut keskeinen tehtävä. Urheilun miehisyys on miehistänyt myös suomalaisuutta: myytti pienestä, ylivoimaa vastaan taistelevasta syrjäisestä kansasta on koko modernin kilpaurheilun ajan representoitunut mieshuippu-urheilijassa.⁵¹ Urheilusankarit ovat edelleen kansakunnan ikoneja, jotka tarjoavat kanavan kansallisen yhteisöllisyyden kokemiselle erityisesti television välityksellä: urheilu on televisioitunut.

⁵² Ks. Tiihonen, *Ruumiista miestä*.

Urheilusankarit uusintavat hegemonista suomalaista maskuliinisuutta. Olen tuonut esiin, miten television urheilu-uutiset artikuloivat perinteistä suomalaista miehuutta sekä urheilijoiden että urheilutoimittajien esityksillä. Olen kuvannut tuota miehuutta reippaaksi, vakavaksi, valkoiseksi, heteroseksuaaliseksi ja työväenluokkaiseksi. Urheilun syventynyt medioituminen on kuitenkin aiheuttanut sen, että urheilusaavutusten lisäksi urheilijan on sopeuduttava yhä enemmän itse välineen, television vaatimuksiin.⁵²

Perinteisen vähäpuheisen suoritusurheilijan ohessa miehuutta mallintavat nyt myös mediakelpoiset urheilijat. Mediakelpoisuus muodostuu paitsi miellyttävästä esiintymisestä (haastatteluista) myös virheettömästä ulkomuodosta. Uudentyyppinen urheilusankari ei ainoastaan tee huippusuorituksia, vaan myös *näyttää* huippusuorittajalta. Olen esittänyt, että tulevaisuudessa urheilujulkisuuden hierarkian ylimpään kastiin edetään todennäköisesti juuri ulkourheilullisilla ansioilla: ulkonäöllä.

Urheilijat eivät toimi enää pelkästään kansallisen tai muun faniyhteisön yhteisöllisyyden symboleina, vaan mallintavat myös tiettyä ruumistyöhön keskittyvää elämäntapaa. Huippu-urheilija on esteettisen ja sukupuolisen, erityisesti maskuliinisen ihanneruumiillisuuden kuva, jonka vaikutus ihmisten arkielämässä ilmenee ennennäkemättömässä kuntoilun, painontarkkailun ja muun ruumiin muokkaamisen suosiossa. Samalla tämä ilmiö ruokkii itse ihannerepresentaation, urheilevaan miesruumiiseen kohdistuvia paineita.

Kiitän Lähikuvan toimittaja Juha Herkmania, tutkija Arto Tiihosta sekä Lähikuvan Lähikuvan nimissä toiminnutta nimetöntä kommentaattoria artikkeliani koskevista huomautuksista.

TV-kuvat Lauri Mannermaa.